

Mikä minusta tulee isona?

**VII Tuetun työllistymisen markkinat Jyväskylässä 11.4.2008: Järjestäjä Tuettu työllistyminen ry.
Avauspuheenvuoro: Maria Kaisa Aula**

Jokainen meistä on aikanaan miettinyt: mitä minusta tulee isona? Jokainen vanhempi miettii oman lapsensa osalta tulevaisuuden valintoja. Myös koulua käyvällä vammaisella lapsella ja nuorella on oikeus miettiä: mitä minusta tulee isona? Mitä koulun jälkeen? Siirrynkö eläkkeelle? Vai onko minulla paikkaa työelämässä? Mistä minä voin unelmoida?

Tuetussa työllistymisessä ideana on tukea, valmentaa, rohkaista erilaisia oppijoita, myös vammaisia työllistymään avoimille työmarkkinoille palkkatyöhön. Tuetun työllistämisen ideana on löytää jokaisen yksilön, nuoren oma näköala ja parhaat mahdollisuudet sekä uusia yhteyksiä tekemättömän työn, työntekijöiden ja työnantajien välillä niin, että kaikki voivat olla tyytyväisiä. Kehitysvammaisten työllistyminen vaatii tuekseen yleensä työpaikalla annetun avun lisäksi asumisen sekä vapaa-ajan järjestelyiden ratkaisuja.

Harvemman vammaisen nuoren oma tavoite on alkaa koulun jälkeen eläkeläiseksi. Vammaisen nuoren kyvyt ja taidot ovat erilaiset mutta oikein tuettuna nykyistä paljon useampi vammaisen nuori voi toteuttaa omat unelmansa ja kokea olevansa osallinen yhteiskunnassa.

Perimmältään tuetussa työllistymisessä on kyse asenteiden muuttamisesta. Vammaiset nuoret itse ovat innolla tulossa työelämään. Mutta esteenä ovat usein nuorta ympäröivien ammattilaisten ja asiantuntijoiden, opettajien ja sosiaalityön ammattilaisten – joskus myös vanhempien ja työnantajienkin asenteet ja tulevaisuuden visiot. Ensiksi on muutettava näitä: asenteita, lisättävä erilaisuuden hyväksymistä, vahvistettava erilaisten mahdollisuuksien oivaltamista.

Samalla on kyse myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja vammaisten oikeuksien sopimuksen antamien ihmisoikeuksien toteutumisesta. Vammaisella nuorella on oikeus yhdenvertaiseen kohteluun. Hänellä on oikeus tulla kuulluksi. Hänellä on oikeus vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa.

Maria Kaisa Aula. Kuva: Tähtikuva Oy/Pekka Rötönen

Aikuisten velvollisuus on antaa nuorelle tähän tukea.

Suomessa olemme tottuneet ajattelemaan, että erilaisten hyvinvointipalveluiden ja tuen asioissa olemme maailman kärkipäässä, olemme monesta syystäkin ylpeitä hyvinvointiyhteiskunnasta. Vammaisten koulun käynnin ja opiskelun oikeudet ovatkin meillä toteutuneet kohtalaisen hyvin. Moni vammaisen saa jo ammattikoulutuksen. Mutta vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien työllistymisen asioissa Suomi ei kuitenkaan ole ollut kehityksen kärjessä. Vammaiset ovat työllistyneet lähinnä työkeskuksiin tai sitten ei lainkaan. Palkkatyössä vam-

maisista on ollut meillä hyvin vähän. Viimeisen kymmenen vuoden ajan ilmapiiiri, asenteet ja toimintatavat ovat olleet hiljalleen, asteittain muuttumassa, paljolti kansainvälisten esimerkkien myötä. Vammaisuuden ja työkyvyttömyyden välille ei vedetäkään enää yhtäläisyysmerkkejä. Työkeskukset ovat alkaneet muuntumaan tukemaan vammaisten ja erilaisten oppijoiden työllistymistä työpaikoille, avoimille työmarkkinoille. Juuri työvalmentajat ovat näissä malleissa avainasemassa.

Myös lainsäädäntö on meillä Suomessa pienin askelin uudistunut erityisesti nuorten vammaisten osalta. Nuorille tehdään ammattikoulun jäl-

keen nyt henkilökohtaiset koulutus- ja kuntoutussuunnitelmat ja kuntoutusrahaa maksetaan eläkkeen sijasta 20 vuotiaaksi saakka. Eläkkeen voi jättää ns. lepäämään työelämän kokeilun ajaksi. Eurooppalaisten mallien mukaan meillekin on perustettu sosiaalisia yrityksiä, jotka tarjoavat työpaikkoja vajaakuntoisille. Vammaisten työ- ja toimintakeskusten lainsäädäntöä on sitäkin muutettu niin, että tehtävänä on valmentaa vammaisia avoimille työmarkkinoille ja luoda yhteyksiä työnantajiin. Sosiaalityön ammattikuva muuttuu työkeskuksissa asiakkaan ja työllistyjän osaamiseen markkinointiin, työelämän pelisääntöjen oppimiseen sekä tukeen työpaikalle.

Lisäksi ammattioppilaitosten rahoitusta on uudistettu niin, että oppilaiden työllistyminen on myös oppilaitosten etu. Ammatilliset oppilaitokset ovat alkaneet ottaa käyttöön työvalmentajia tukemaan erilaisten oppijoiden väyliä työelämään.

Työvalmentajan käyttäminen sinänsä soveltuu monenlaisiin erityisen tuen tarpeisiin: vammaisten nuorten ohella oppimisvaikeuksista kärsiville, erityisopetuksessa eri syistä oleville, mielenterveyskuntoutujille tai maahanmuuttajille joiden kielitaito on vajaa, päihdekuntoutujille, pitkäaikaisyöttömille. Monissa kunnissa ja alueilla onkin koottu yhteen erilaisia työllistymispalveluita laajemmiksi kokonaisuuksiksi.

Työelämästä kokemukset ovat olleet hyviä. On sittenkin paljon töitä jotka odottavat tekijäänsä. Työpaikoilla on rutiiniluonteisia tehtäviä, jotka sopivat hyvin myös kehitysvammaiselle. Uusi teknologia mahdollistaa puolestaan liikunta ja aistivammaisten työllistymisen hyvinkin vaativiin tehtäviin. Vammaiset ovat olleet luotettavia työntekijöitä. Työ on palkinnut myös tekijäänsä eli työllistyneiden oma palaute on ollut innostunutta.

Erilaisuus on avartanut myös työyhteisöjä. Vammaisuus haastaa nykyisin aika tavalla pinnalla olevia kilpailullisia ja yksilön vahvuutta korostavia arvoja sekä viestii yhteisöllisyyden ja toisista välittämisen tarpeesta. Senkin vuoksi on hyvä että kohtaamme enemmän erilaisuutta ja myös vammaisuutta työpaikalla emmekä eristä heitä omiin oloihinsa.

Myös veronmaksajien kannalta uudet mallit ovat osoittautuneet hyvin kannattaviksi. Vammaisten työllisty-

minen työpaikoille työvalmentajien tukemana on edullisempi ratkaisu kuin laitoskeskeiset mallit. Näyttää tästä on jo Helsingin kaupungin sosiaalitoimesta, jossa kunnan omien palveluiden rakenneuudistus lienee Suomen mittakaavassa pisimmällä.

Isot laivat kääntyvät hitaasti. Niin myös vammaisten työllistymisen palveluiden rakenteet muuttuvat hitaasti ja sitkeästi. Työvoimatoimistoissa aletaan vähin erin mieltämään asiakkaiksi myös vammaiset ja vajaakuntoiset eläkkeeseen oikeutetut ihmiset. Tekemistä tällä saralla vielä riittää. Otan esille erityisesti kolme asiaa: Ensinnäkin tuetun työllistymisen toimintamallin käytössä on vielä hyvin suuria alueellisia eroja. Vajaakuntoiset nuoret ja aikuisetkin ovat tässä suhteessa eriarvoisessa asemassa. Joissakin yksiköissä ja alueilla työvalmentajamallit on otettu laajasti käyttöön, joissakin ei vielä olla kovinkaan pitkällä. Asennemuokkausta siis tarvitaan vielä paljon ja myös konkreettista koulutusta, kuten täällä ammattiopistolla on tehty.

Toiseksi työvoimatoimistojen toimintamalleissa tuetussa työllistymisessä on vielä korjaamiseen varaa. Tuki tahoo jäädä liian lyhytkestoiseksi. Työkeskusten ja sosiaalitoimen piirissä toimivat työvalmentajat pystyvät tukemaan valmennettavaansa ja työllistymään myös työpaikalla ja saattamaan häntä työuran alkuvaiheissa karikkojen läpi. Työvoimatoimistojen kautta hankituissa työvalmentajapalveluissa tuki yleensä lakkaa aika pian kun henkilö on työllistynyt. Työvalmentajan palveluiden tarve ei kuitenkaan usein lopu siihen.

Kolmanneksi noin 3000 vammaista ja vajaakuntoista työskentelee tätä nykyä työkeskusten ns. avotyön piirissä. He ovat voineet olla avotyössä erityisesti valtion ja kuntien työpaikoilla hyvinkin pitkiä aikoja, vuosia, jopa vuosikymmeniä. Avotyötä tulisi jatkossa käyttää lyhytaikaisempaan työhön perehtymisen ja kokeilun muotona. Sitteen kun työ alkaa sujua, olisi avotyö muutettava työsuhteiseksi työksi tuetun työllistymisen mallin mukaisesti.

Neljänneksi on kehitettävä työllistyvän toimeentulon turvaksi entistä joustavampia malleja palkan ja sosiaaliturvan yhdistämiseen. Nykyiset mallit ovat tässä liian kankeita. Eläkkeen ja palkan yhteensovituksen mallit ovat vielä liian jäykkiä ja niiden toteutumiseksi on täytettävä monia yksityiskoh-

taisia ehtoja. Järjestelmien pitäisi olla selkeitä ja helposti ymmärrettäviä.

Lopuksi, hyvät kuulijat, palaan kysymykseen erilaisuudesta ja sen hyväksymisestä sekä erilaisista unelmista. Moni teistä on voinut lukea Harry Potteria, suosittua nuorten ja aikuisenkin kirjasarjaa. Harry Potterit kertovat tarinaa erilaisuuden hyväksymisestä. Harry Potterin kasvattivanhempmat pitävät lasta temppeineen outona. Poikkeavuuden takia he laittavat Harryn asumaan komeroon, ettei hän häiritse vanhempien normaalia rauhaa. Erilaisen lapsen lahjat pääsevät oikeuksiinsa kuitenkin Velhojen massa, missä Harry onkin taitoineen yksi parhaista. Poikkeavuuteen sisältyikin toisenlaista lahjakkuutta.

Potter -kirjat muistuttavat tarpeesta katsella maailmaa monenlaisten silmälasien läpi ja kangistumatta normaaliuden kaavoihin. Kun otamme erilaiset ihmiset vastaan avoimesti, opimme samalla myös jotain itse. Sitä paitsi jokainen meistä taitaa olla jollain tapaa poikkeava. Toisilla erilaisuus vain näkyy päälle päin enemmän kuin toisilla.

Vammaisten ja vammaisten lasten ja nuorten ongelmassa ei aina ole kyse myöskään ennakkoluuloista tai tietoisesta syrjinnästä vaan pikemminkin ympäristön välinpitämättömyydestä. Aina ei vain tulla ajatelleeksi asioita vammaisten näkökulmasta. Esimerkiksi rakentamisessa, kaavoituksessa, liikenteessä, erilaisissa palveluissa, työntekijänä ja työnantajana jokainen voi olla vaikuttaja siinä, miten erilaisten ihmisten ja myös vammaisten näkökulma huomioidaan.

Erytisen paljon tukea tarvitaan silloin kun vammainen tai vajaakuntoinen nuori on siirtymässä peruskoulusta ammattikouluun tai lukioon ja aikanaan koulusta työhön. Näissä nivelvaiheissa nuori joutuu tekemään suuria valintoja, itsenäistyä, hakea omaa tulevaisuuttaan. Vammaisella ja vajaakuntoisella nuorella on omat paineensa vielä omasta erilaisuudestaan ja siitä kuinka hän tulee ympäristönsään hyväksytyksi. Hän tarvitsee tukijoita ja valmentajia rohkaisemaan sekä avaamaan näköaloja tulevaisuuteen.

Tänään päättyy yhden tärkeän tukijoukon eli työssäkäyntiavustajien koulutusjakso täällä ammattiopistolla. Toivotan teille onnea ja menestystä sekä intoa tärkeässä työssänne!

